

TISZTELETTEL, SZERETETTEL KONGÓ...

A. GERCELY ANDRÁS

Kevés az, ha valaki kalandor, még kevesebb, ha csak kíváncsi, s mindezeknél még sokkal bizonytalanabb, ha felfedező. A „Kongó”-kötet két olyan vállalkozó imponáló műve, akik egyszerre kíváncsi felfedezők, kalandor tudósok, megrögzött kóborgók, rendíthetetlen gyűjtők és dokumentaristák. *Lóránt Attila* – kinek fotósként és világhíróként vagy hetedik kötete immár ez –, és *Szilasi Ildikó* – aki az antropológus terepkutatókat jellemző kíméletlen előkészülettel és forrásfeltárással megszervezte terepmunkájukat, összeállította az 1907 és 1909 között Torday Emil által bejárt útvonal mai utókövetésének tervezetét, Nyugat-Kongóban, a Kuba királyságban megtett mostani felfedező út komplett víziójával –, e kötetben Tordaynak állítanak emléket. Emlékkivágyt persze lehetne formálni naplók és levelek kiadásából, útitervek és beszámolók közreadásával, emlékezők és szakmabeliek tanulmányaiából is – ahogyan az más Afrika-kutatók esetében már ismeretes... –, nem kellene sokezer kilométert lófrálni Afrika egyik legveszélyesebb zónájában. Szerzőink azonban nem az egyszerű, hanem a lehetséges legkomplexebb megoldást választották. Segítőikkel (Reisinger Dávid operatőrrel és Charles Ngwabwanyi Kunda kongói antropológussal és számos expedíció-résztvevővel) nem kevesebbre, mint a Torday-oeuvre újrafelfedezésre merészkedtek, követve az egykori népismereti feltárás útvonalát, újrakeresve a tudományosan is érdekfeszítő, az egykori kutatók a legjelentősebb afrikánisták között rangot teremtő állapotokat, helyszíneket, népeket (kubák, busongók, vagenyák, babundák, bambalák, lelék, lubák, topokék, pendék, „ngombék”), ezzel egyúttal azt a nép- és kultúrakutatót követve, ki már maga is Magyar László nyomdokain haladni kívánt 1909-ben.

Torday mint egy kereskedelmi társaság ügynöke, s mintegy „mellesleg” a British Múzeum gyűjtője és tudósítója, nemcsak antropológiai forrásfeltárást végzett, nyelvi- és szokásanyagot halmozott fel, hanem tárgyakat, életmódeírásokat hagyott hátra, a néprajzi gyűjtés klasszikus leletmentési munkálatait is elvégezte sok esetben, nem beszélve kincsként megmaradt fotóiról. Expedícióiról már a széles szakmai kör is tudja, hogy komoly eséllyel a vetélytárs Frobenius ellenében is meggyőző(bb) ismeretanyagot dolgozott föl a kubák (s köztük vagy másfél tucatnyi nép) addig ismeretlen földjén megtett úton (értendő itt a busongókról írott 300 oldalnyi monográfiát is meghaladó új forrásanyag), vagy a művészetüket, kéziszőtteseiket, díszes ruháikat, fegyvereiket, fafaragásaikat megőrkítő gyűjteményben. Ezekből tisztas mennyiség látható jeles helyi és világrangú múzeumokban mindmáig.

A recenzens itt egy ködoszlató vallomással tartozik a kötet jelentősége előtt hódolni. Társadalomkutatóként, kulturális antropológusként tekintve a könyvet, valami szépecskén kusza, lapozós, félelmetesen impozáns fotókkal komponált, de egészében a magazin-szinten megrekedő szövegű, helyenként „jópofi” közlésekkel és simulékonyan tálalva megfogalmazott ismeretanyaggal találkozhattam. Tekintettel arra is, hogy afrikanista tudásom mintegy ezredrésze lehet Szilasi Ildikónak, fotós érzékenységem is hasonló arányban állhat Lóránt Attila teljesítményével, és „világjáró” tapasztalatom is nagyjából ennyi lehet kettejük külön-külön is megszerzett terepismeretéhez képest, összességében nem vélhetném igazán alkalmasnak magam, hogy kötetükről a dicshimnuszon túl valami „kritikait” mondhassak. A kötet „olvasójának” – s lévén szó inkább impozáns albumról, nem pedig szak tudományi monográfiáról, ezért inkább „lapozgatójának” – szinte oldalpáronként egyszer föltűnhet, milyen világokról szólnak, miféle életeket és kulturális lenyomatokat hordoznak a közlések, akár ha a sodró polgárháborúban áldozatul esett hatmillió kongói halottról olvas, akár ha boszorkánytáncot és beavatási szertartásokat, párdúcöbrbe öltöztetett Krisztust, Nap-jelkép gitenga maszkot lát az albumban, Kinshaszába induló vidéki vonatot, biciklis kereskedőt vagy térítő lelkipásztort, temetési szertartást vagy árva házi leányarcokat. De akár a táncok szerepét, mely „egyfajta párbeszéd holtak és élők szelleme között...”, ezt a két világot idézi meg, járja be a Kipvano csoport táncosa is” (69. old.), vagy a Pendék Titkos Művészete egyesületének hajmeresztő produkcióit, a Gungui Nemzeti Fesztivál attrakci-

A kötet adatai:

Kongó. Torday Emil nyomában

Fényképezte Lóránt Attila, írta Szilasi Ildikó Hermína.
National Geographic – AHU, Budapest, 2010. 216 oldal.

óit (62-86. old.), a kubák díszítőművészetének sokszínűségét értékelő oldalakat (138-157.) tekintjük, vagy a mai életmódról, kórházzról, boszorkányságról, megélhetési lehetetlenségekről fölillantott jeleket összegezzük, valami nehezen indokolhatóan stabil félelmisség ébred a befogadóban. Nem pusztán azért, mert ezek a világok oly messze vannak, hogy bizonyosak lehetünk abban, sosem találkozhatunk velük..., hanem mert nagyonis közeliek, nagyon mélyen emberiek, s minden „abszurdításukkal” együtt is fenségesek. Rövidebben: a kötet nem városlátogató turisták szépecske albuma, bármily látványos is tervezettsége, magazinosan komponált „összevisszasága”, a tematikus fejezetcímek közé illeszkedő asszociációk sokfélesége. Valamely elvont „tudományos mércével” persze nevezhető a mű illusztrált útleírásnak... – de valójában épp annyira tisztelgő emlékkötet is, a Torday emléktúra beszámoló anyaga. Lehetne kiállításra érdemes fénykép-válogatásnak titulálni – de ehhez képest szinte néprajzi aprólékossággal követi földrajzi útvonalak, népcsoport-leírások, szertartás- vagy foglalkozás-bemu-

tatások mintázatait. Egészében ugyanis épp azt a végtelen vegyességet pontosítja, mely az európai szem és szaglószerz számára a „meg-nem-érthető” afrikai létmódok, kosz és veszélytömeg, félsz és ártalom, betegség és nyomor elviselhetetlenségét hitelesítené, a „szőke nő kalandozásai” keretében. Viszont annak beláttatásával, mitől „olyan”, ami olyan...; miért nem „megváltható”, „modernizálható”, „felvilágosítható” egész Afrika... – többet is vállal, mint a mives fotókkal, pontosító térképpel, útibeszámoló vázlattal, expedíciós naplóval. Azt a *reprezentációt* vállalja ugyanis, melyet épp a meglátott, tervezetten meglátogatott, minden egyes helyszínen kiérdemelt, helybeliek számára sem a „megváltó” fehér ember „missziós” feladattudata mutathat föl Afrikában járva. Azt a hangot, tónust, védtelenséget, esendőséget, reménytelenséget és kiszolgáltatottságot tükrözi, melyet bármely más földrészen is föllelhetünk, ha odafigyelünk, ha érdeklődésünkkel megtiszteljük, ha barátságosságunkkal kiérdemeljük a választ, s ha nem ártalmára, hanem méltatására vállalkozunk mindannak, amivel emberi sorsok millióiban szembesülünk.

Torday „hangját”, feljegyzéseinek tónusát, életművének rangját és magasztosságát a kötet éppúgy fölmutatja, mint a mai kalandorok impresszióit. Nem állítják a Szerzők, hogy „mai Tordayként” voltak jelen – melleleg, technikai apparátusuk révén közel annyit föl is tárhattak, amennyit mennyiségében Torday képes lehetett földolgozni, hisz fotók, film, kiállítási anyag, tárgy-gyűjtemény, aprólékos ismeretkincs „kilóra mérve” épp annyi halmozódhatott föl a Torday „nyomában” járók kezében, csak más természetű, s a változások jelen pillanatait kézenfekvőb-

ben rögzíthették is, mivel összehasonlítási alapjuk is volt. De mindaz, aminek nyomára, mai létformájára, állapotaira akadtak, amit mai megfigyelőként a közérdekű számára felmutathatnak, talán korántsem kisebb súlyú, mint a bizonyos tekintetben „rigorózusabb” gyűjtő, a katonai és gazdasági, kulturális vagy vallási érdeklődést tudományosabb készlettel kiszolgálni törekvő Torday egykori expedíciói. Ám az összehasonlítás itt sem mennyiségi, sem minőségi mértékkel nem áll meg: két világ belátására vállalkoztak két korszak kutatói, száz esztendő különbséggel, megváltozott világok állandóságaira is figyelemmel, eltérő céllal és apparátussal, ugyanakkor hasonló eredményességgel. Ez is a teljes album-képhez tartozik, de mélyebben beleszöve, rejtettebben belekódolva, mint az a felületes lapozgató számára evidenssé lehetne. Talán ettől talányos „léptékű” a kötet, talán ezzel/ezáltal kívánja meg olvasójától is a felszínes ítéletek, álcázott tudáshiány félredobását, avagy a megismerés méltóságának, a feltárás merészségének járó tisztelet gesztusát is. Egyedi, a magyar könyvpiacon jószerivel nemcsak szokatlan, de valamelyest példátlan is e vállalat. Léptékben talán olyan, mint az Afrika Tanulmányok kitaró missziója, az afrikai kultúrák és léhelyzetek következetes interpretációja, évek óta zajló ismeret-halmozási feladattudata, az Afrika iránti felszínes érdeklődés mögé lopakodó tudásbázis gazdagításának szándéka. „Valahol” az antropológus kutató, s hasonlóképpen a fotográfus missziója is hasonló... – saját hangon, egyedi tónusban megvalósítani a tapasztalati lét felmutatását, rangot adva minden apróságnak, melynek jelentőségét sokszor impozás kutatás, megkonstruált adatbázis, kimódolt fejlesztési program sosem lehet képes fölfedezni.

Szilasi Ildikó és Lóránt Attila Kongó-kötete mindezzel azt jelzi, tudatosítja vagy emeli ki, hogy mások létéről érvényeset csakis saját létén át mutathat be az Ember előtt tisztelgően és alázattal mutakozó kutató-dokumentátor. S ha teszi ezt színesben és pazarul, azzal sem csökkenti esélyét a megismerő tudatosságnak és feltáró hűségnek... – lett legyen ügye vagy ürügye afrikai menekültügy, árvaház-építés, kórház-alapítás vagy táncitanítás, vallási szertartás vagy piaci alkujelenet. A kötet biztos háttere a National Geographic, nem utolsósorban Lóránt Attila révén, s az expedíció, a kutatás hátterében az AHU (Afrikai-Magyar Egyesület) és a pécsi Afrika Kutatóközpont (továbbá egy egész oldalnyi támogató, segítő, pénzügyi és tudományos szponzor) áll, de még stabilabb alapja maga a Torday rangját elismerő, feladattudatát követő, eredményeit értékelő alázat, mely a Szerzők vállalatának részét képezi. E vállalat, ha a századik évfordulón Torday tiszteletét tükrözi is, (nem utolsósorban a kongóiak elismerő emlékezetének köszönhetően), mégiscsak Kongónak szól, lakóinak, népeinek, a Kongói Demokratikus Köztársaság mai és tegnapi jelentőségének. Illetőleg, immáron nekünk is, olvasóknak, befogadóknak, a mai afrikánisták teljesítményét elismerőknek nemkülönben. ✨

Nyomdai partnerünk:

7622 Pécs, Légszeszgyár u. 28. tel./fax: 72/532-414